

ARCHYVISTIKOS STUDIJOS VILNIAUS UNIVERSITETE: RAIDA IR PERSPEKTYVOS

JULIJA ZINKEVIČIENĖ

Vilniaus universiteto
Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: julijazinke@gmail.com

Šiandien požiūriai į archyvų vaidmenį, jų paskirtį visuomenėje, reikalavimai archyvams kaip socialinėms institucijoms ir juose dirbantiems profesionalams iš esmės pasikeitė. Tradicinis – uždaras, sunkiai prieinamas ir savitiksliis – archyvas nebėra populiarus ir perspektyvus. Be to, greta istorinių dokumentų archyvų egzistuoja šiandienos įstaigų ir organizacijų archyvai, kuriems tvarkyti reikia specifinių informacijos valdymo įgūdžių. Todėl šiandien archyvams reikalinga specifinė informacinė kompetencija, geros kalbų žinios, komunikaciniai įgūdžiai.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti Vilniaus universiteto Archyvistikos studijų programos raidą, aptarti esamą padėtį ir numatyti ateities perspektyvas tobulinant programos turinį. Čia pateikiamos autorės įžvalgos, sukauptos dirbant su šia programa nuo jos sukūrimo pradžios 1999 metais iki 2012 metų.

R e i k š m i n a i ž o d ž i a i: archyvistika, studijų programa, studentas, disciplina, archyvas, dokumentų vadybininkas.

ARCHYVISTIKOS STUDIJŲ IŠTAKOS

Archyvistika kaip disciplina susiformavo XVIII amžiaus pabaigoje po Prancūzijos revoliucijos. Tuomet Vakarų Europoje susidarė palankios sąlygos archyvistikos pokyčiams. Jie palietė archyvų funkcijas, institucijų statusą, požiūrį į saugomus dokumentus. Tačiau tik XIX amžiuje įteisinta archyvaro profesija, archyvistika tapo studijų dalyku. Jai didelę įtaką turėjo istorijos mokslas. Ilgainiui išsiplėtė archyvistikos profesijos suvokimo ribos. Tam nemažos įtakos turėjo XX amžiuje įsitvirtinusios informacinės

technologijos. Pasak Lucianos Duranti [2], informacinės technologijos yra svarbiausias archyvistikos pažangos veiksnys, didžiausią įtaką pokyčių procesams turėjęs tiek teorinėje, tiek praktinėje archyvų veikloje. Inga Petravičiūtė [4] patvirtina informacinių technologijų įtaką ir pabrėžia naujų elektroninių dokumentų atsiradimo ir išsaugojimo svarbą. Anot Daivos Lukšaitės, galima išskirti šiuos archyvistikos formavimosi veiksnius: 1) dėmesį istorijos mokslui ir diplomatikai; 2) archyvų praktinius poreikius; 3) specialių ir profesinių žinių poreikį. Šie veiksniai spar-

tino profesinės bendruomenės formavimąsi, kėlė problemas ir ieškojo atsakymų, o tai savo ruožtu skatino empirinius tyrinėjimus ir mokslo plėtotę [3, 28].

Lietuvoje iki pat Nepriklausomybės atkūrimo archyvistika buvo suprantama kaip praktinė veikla, kuriai priskiriami daugiausia archyvų tvarkymo ir saugojimo klausimai. 1966 m. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete buvo skaitomi keli su archyvistika sietini kursai, archyvistika buvo laikoma istorijos sudedamąja dalimi. Vėliau, 1990–1996 metais, būsimieji istorikai jau galėjo rinktis archyvistikos specializaciją. Tai galima laikyti archyvistikos studijų ištakomis, kurias nauju lygiu pratęsė ir išplėtojo Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas. Dabartinis informacijos ir komunikacijos mokslų lygis sudaro pakankamą pagrindą ir plėtoti fundamentalius tyrimus, ir formuoti platesnį požiūrį į archyvų, informacijos tarnybų, bibliotekų, muziejų veiklą bei ugdyti jų profesinį tapatumą.

Užsienio šalių universitetinėse studijose [1] nuolat stiprėja tendencija archyvų specialistus rengti greta arba kartu su dokumentalistais, informacijos specialistais, bibliotekininkais, muziejininkais, istorikais (taip daro Potsdamo ir Hanoverio aukštosios mokyklos Vokietijoje, Londono universiteto koledžas Jungtinėje Karalystėje, Maskvos humanitarinis universitetas Rusijoje, Torunės universitetas Lenkijoje ir kt.). Taip sukuriama galimybė studentams pasirinkti giminingus kursus, o dėstytojams – suformuluoti universalesnius mokomųjų dalykų modulius.

Archyvų informacija yra istorinė informacija *par excellence*. Tačiau šiandien požiūriai į archyvų vaidmenį ir paskirtį visuomenėje, reikalavimai archyvams kaip socialinėms institucijoms ir juose dirbantiems profesionalams iš esmės pasikeitė. Tradicinis – uždaras, sunkiai prieinamas ir savitikslis – archyvas nebėra populiarus ir perspektyvus. Archyvai kartu su knygų leidybos ir platinimo, žiniasklaidos institucijomis, bibliotekomis, muziejais bei specialiomis informacijos institucijomis sudaro visuomenės informacijos infrastruktūrą. Pasaulio archyvai vis labiau ima orientuotis į informacijos sklaidą ir visuomenės informacijos reikmių tenkinimą, ne vien istorinių relikvijų išsaugojimą. Europos Sąjunga remia integruotą požiūrį į atminties ir paveldo institucijų sąveiką bei su ja susijusias mokslinio tyrimo, mokymo ir kitas programas. Archyvams šiandien reikalinga būtent informacinė kompetencija, geros administravimo ir teisės, istorijos bei kalbų žinios.

ARCHYVISTIKOS STUDIJŲ PROGRAMOS TIKSLAI IR UŽDAVINIAI

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas buvo pirmasis šalyje, parengęs ir pradėjęs vykdyti archyvistikos bakalauro studijų programą. Programa buvo sukurta laimėjus Lietuvos Respublikos Vyriausybės paskelbtą konkursą dėl archyvų akademiinių studijų šalies universitetuose. Programa patvirtinta Vilniaus universiteto Senato 1999 m. vasario 4 d. posėdyje, įregistruota Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo

ministro 1999 m. balandžio 23 d. įsakymu nr. 560. Pirmoji Archyvistikos studijų programa buvo sudaryta kaip jungtinė dviejų fakultetų programa bendradarbiaujant su Vilniaus universiteto Istorijos fakultetu. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete archyvistai rengiami nuo 1999–2000 mokslo metų. Studijų programos turinys buvo nuolat koreguojamas ir tobulinamas.

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Archyvistikos studijų programos tikslas – rengti specialistus, gebančius organizuoti ir valdyti informaciją kultūros, mokslo, verslo, valdymo, žiniasklaidos institucijose ir specialiosiose informacijos struktūrose, teikti informaciją visuomenei, kurti ir įgyvendinti informacijos politiką, atlikti komunikacijos ir informacijos mokslinius tyrimus.

Kaip nurodoma Archyvistikos bakalauro studijų programos apraše (VU studijų programų katalogas), su kuriuo internete gali susipažinti besidomintys šia programa, jos tikslas – suteikti bendrojo universitetinio, archyvistikos studijų krypties išsilavinimo pagrindus, komunikacijos ir informacijos žinių, būtinų dokumentų vadybininkų profesinei veiklai kaupiant, tvarkant ir saugant dokumentus, teikiant informacines paslaugas vartotojui, atliekant valdymo funkcijas, komunikuojant su profesine aplinka ir visuomene archyvuose ar įstaigose.

Tikslui pasiekti keliami uždaviniai, iš kurių svarbiausi šie:

- formuoti dokumentų valdymo, archyvų administravimo įgūdžius;
- atskleisti archyvų įstaigų sistemas, jos

teisinių pagrindų raidą šalies ir regiono istorijos kontekste;

- perteikti archyvinių dokumentų funkcionavimo informacijos laikmenų sistemoje dėsningumus ir savitumus;
- ugdyti mokslinio darbo įgūdžius.

Studijų krypties nuostatos ir programa, lyginamos su kitų šalių panašiomis programomis, sudaro nuomonę, kad toks studijų turinys užtikrina klausytojų lavinamų įgūdžių ir dėstomų dalykų ryšį.

ARCHYVISTIKOS STUDIJŲ PROGRAMOS TURINYS

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Archyvistikos bakalauro studijų programa nuolat koreguojama, ir tai gerina būsimų specialistų rengimą. Tuo tikslu buvo išanalizuotos užsienio šalių universitetinės archyvistikos studijų programos (Bratislavos, Torunės, Maskvos, Potsdamo ir Hanoverio, Tartu [5; 6; 8; 10]), kad būtų galima įvairiapusiškiau pažvelgti į Archyvistikos studijų programą ir jos perspektyvas.

Korekcija ir pataisymai buvo derinami su visais esamų ir buvusių Archyvistikos studijų programos studentais: atlikti anketiniai tyrimai, taip pat įvyko keletas susitikimų fakultete, kuriuose svarstyti programos pavadinimo, studijų disciplinų keitimo, dėstytojų kaitos klausimai. Juose dalyvavo socialiniai partneriai iš Lietuvos valstybės archyvų, dėstytojai, dirbantys šioje studijų programoje, ir visų kursų archyvistikos studijų programos studentai.

Programos pasikeitimai buvo svarstomi šią programą kuruojančio Vilniaus universi-

teto Knygotyros ir dokumentotyros instituto posėdžiuose, taip pat studijų programos komitete. Buvo palaikomi ryšiai su socialiniais partneriais, konsultuojamasi studijų programos tobulinimo klausimais su archyvų specialistais, remiamasi pažangia užsienio patirtimi.

Apibendrinant visus pakeitimus ir programos koregavimą, galima teigti, kad Archyvistikos studijų programa perėjo tris savo gyvavimo etapus ir sėkmingai žengia į ketvirtąjį:

- pirmasis etapas (1999/2000–2002/2003),
- antrasis etapas (2003/2004–2006/2007),
- trečiasis etapas (2007/2008–2010/2011),
- ketvirtasis etapas (2011/2012).

Pirmojoje programoje, kuri buvo parengta kartu su Istorijos fakulteto dėstytojais, iki 50 proc. vyravo istorijos disciplinos. Ketverių metų trukmės dieninės formos studijos apėmė tokias pagrindines istorijos disciplinas:

- Lietuvos istorija I ir II, Lietuvos Respublikos institucijų formavimasis ir raida nuo 1990 m., Lietuvos Respublikos įstaiigos 1918–1940 m., Sovietmečio įstaiigos Lietuvoje 1940–1990 m., Naujųjų ir naujausių laikų istorija, Spaudos istorija, Vidurinių amžių istorija, Visuotinės ir Lietuvos istorijos istoriografija ir šaltiniai, Pagalbiniai istorijos mokslai.

Koreguojama programa buvo iš esmės atnaujinta 2002 m. Remiantis studentų ir darbdavių nuomone, atsisakyta gausaus istorinių disciplinų kiekio, daugiau dėmesio buvo skirta archyvistikos profesinei veiklai

įsisavinti ir teoriniams bei metodiniams tyrimų gebėjimams ugdyti. Be to, buvo atsisakyta partnerystės su Istorijos fakultetu. Todėl kai kurios istorijos disciplinos buvo pakeistos arba sujungtos:

- sujungti Lietuvos istorijos I ir II dalykai, suformuotas Lietuvos istorijos dalykas;
- vietoje Viduramžių istorijos, Naujųjų ir naujausių laikų istorijos sukurtas Visuotinės istorijos kursas (pasirenkamasis);
- sujungtos Pagalbinių istorijos mokslų, Visuotinės ir Lietuvos istorijos istoriografijos ir šaltinių disciplinos, paliekant Pagalbinių istorijos mokslų pavadinimą (plačiau apie pirmąjį etapą ir jo rezultatus žr. [7]).

Taip gimė antroji archyvistikos bakalauro studijų programa. Joje atsirado naujų disciplinų, kurios ugdė studentų kalbų įgūdžius, suteikė statistikos, sociologijos pradmenis, valstybės ir teisės istorijos pagrindus. Šios programos rezultatus ir numatomas perspektyvas autorė yra aptarusi Maskvoje skaitytame pranešime [9].

Trečioji archyvistikos studijų programa pradėta įgyvendinti keičiant viso Komunikacijos fakulteto studijų programas. Pasikeitė programos struktūra ir turinys. Visas programos turinys buvo sudarytas iš bendrųjų universitetinių dalykų, 10 privalomų komunikacijos ir informacijos krypties disciplinų, patvirtintų Komunikacijos fakulteto Tarybos, o likusią dalį sudarė specialiojo lavinimo dalykai, skirti profesinei archyvinei veiklai.

Atsižvelgiant į specialistų rekomendacijas, į 10 disciplinų bloką įtraukti dalykai, būtini formuojant komunikacijos ir infor-

macijos krypties žinių branduolį. Šios disciplinos orientuotos į būsimąjo specialisto intelektualinį ugdymą suteikiant jam universitetinių žinių, be kurių neįsivaizduojama intelektualiai veikla.

Reikšmingesni studijų programos paklyčiai įvyko ir specialiojo lavinimo dalykų bloke. Čia buvo įvestos naujos disciplinos: Viešasis administravimas, Elektroninių dokumentų valdymas, Rankraštinių paveldas ir Projektų valdymas. Trys kursai sujungti į du – Lietuvos Respublikos įstaigos (1918–1940), Sovietmečio įstaigos Lietuvoje (1940–1990), Lietuvos Respublikos įstaigų formavimasis nuo 1990 m. į Lietuvos institucijų struktūrą, skiriant jas atskirais periodais. Pakeistas paskaitų ir praktinių užsiėmimų santykis pastarųjų naudai. 2008 m. koreguota programa orientuota į šiuolaikinio archyvisto funkcinius reikalavimus, patobulėjo disciplinos, t. y. kai kurios disciplinos labiau adaptuojamos ir geriau pritaikomos būtent archyvistams. Nauja ir tai, kad atsižvelgiant į rinkos poreikius ir studentų pageidavimus, atsirado visiškai naujos disciplinos – reklama ir mediologija (jos įeina į 10 studijų pagrindų bloką).

2011–2012 mokslo metais dar kartą atnaujinta studijų programa. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymu bei 2011 m. liepos 28 d. Švietimo ir mokslo ministerijos raštu nr. 3592, buvo pakeista studijų programos apimtis – nuo 160 kreditų iki 240 ECTS kreditų. Taip pat buvo pertvarkytas studijų programų tinklėlis pagal naujus reikalavimus – programoje išskirti:

- studijų krypties dalykai, kurie sudarytu

studijų programos esmę (165 ECTS kreditai);

- bendrojo universitetinio lavinimo dalykai (15 ECTS kreditų);
- pasirenkamieji ar praplečiantys profesines žinias dalykai, kuriais studentas gali gilinti savo studijas (60 ECTS kreditų).

Programos ugdomos bendrosios kompetencijos: suprasti ir kritiškai integruoti žinias ir išvalgas išklaustų dalykų tarpdiscipliniškumo požiūriu bei sprendžiant aktualias archyvų problemas.

Programos ugdomos dalykinės kompetencijos:

- organizuoti ir valdyti dokumentinės informacijos procesus;
- taikyti informacines technologijas valdant dokumentus, kaupiant ir saugant paveldą archyvuose ar kitose įstaigose;
- organizuoti dokumentų valdymo informacinius ir teisinius pagrindus;
- atlikti tyrimus naudojant įvairius duomenų rinkimo metodus;
- įgyti mokslo tiriamojo darbo, rašytinės ir žodinės komunikacijos įgūdžių bei susipažinti su profesinės etikos normomis.

Mokslinio darbo įgūdžius ugdo studentų kasmet rengiami kursiniai darbai ir bakaluro darbas. Atsižvelgiant į Vilniaus universiteto studijų reglamento rekomendacijas, archyvistikos studijų programa buvo papildyta trečia dviejų mėnesių profesine praktika. Šiuo metu praktikos atliekamos ketvirtame, šeštame ir aštuntame semestruose. Kadangi Archyvistikos studijų programa orientuota rengti specialistus įvairioms praktikos vietoms, siekiama, kad jos būtų kuo įvairesnės.

Archyvistai profesinę praktiką atlieka valstybės archyvuose, viešojo sektoriaus įstaigose, privačiose institucijose. Nuolat plečiamas praktikos vietų tinklas, mėginama į jį įtraukti visos Lietuvos įstaigas ir organizacijas. Be to, studentams sudaromos sąlygos atlikti praktiką užsienyje (Krokuva, Praha, Puskas ir Londonas). Tuo jau pasinaudojo keletas studentų.

ARCHYVISTIKOS STUDIJŲ REALIZAVIMAS

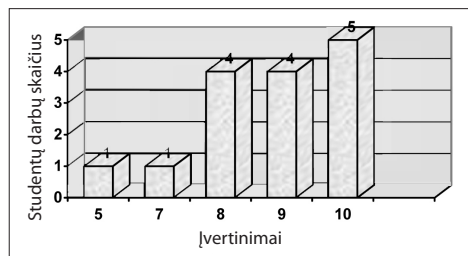
Studijų realizavimo galimybių teikia Komunikacijos ir kitų fakultetų dėstytojų sukaupta patirtis dėstant dokumentinės komunikacijos, istorijos ir humanitarinės kultūros kursus, užsienio šalių archyvistikos studijų programų analizė, prieinama naujaušia šios mokslo šakos ir profesijos literatūra. Programos vykdymo tikslu buvo užmegzti ryšiai su Lietuvos archyvų departamentu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (dabar Vyriausioji archyvaro tarnyba), valstybės archyvais (Lietuvos centriniu valstybės, Lietuvos valstybės istorijos ir Lietuvos valstybės naujuoju archyvais), bendradarbiaujama su viešojo sektoriaus institucijomis (Lietuvos Seimo kanceliarijos, KAM, VRM, URM archyvais) ir privataus sektoriaus archyvais (Archyvų sistemos, DocPartner ir kt.). Susitarta dėl kai kurių kursų dėstymo juose, specialistų pritraukimo dėstyti specifinius kursus. Studijų administravimą vykdo Archyvistikos studijų programos komitetas.

Realios galimybės pritaikyti žinias ir įgyti mokslo tiriamojo darbo įgūdžių atsiranda rengiant referatus, projektus, kursinius ir bai-

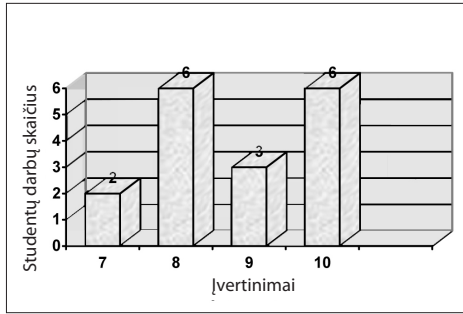
giamuosius darbus. Siekiant ugdyti studento praktinius gebėjimus dirbti mokslo tiriamąjį darbą, kursiniame darbe rekomenduojama atlikti ir empirinį tyrimą. Archyvistikos studijų programos bakalauro darbo temos būna įvairios. Pastarųjų metų bakalauro darbuose buvo tiriami Lietuvos centriniam valstybės archyve saugomi dokumentai (ypač vaizdo ir garso) ar jų skaitmeninimas, privačių archyvų kaupimas Lietuvos valstybės archyvuose ar kitose įstaigose, archyvų teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir kt.

Aptariant bakalauro darbų tematiką, būtina pažymėti, kad nemenkas skaičius tokius darbus ginti pateikusių studentų rinkosi Lietuvoje nedaug tyrinėtas, bet užsienio archyvų tyrėjų dėmesio sulaukusias temas, naujas tyrimo sritis ar Lietuvoje menkai ištirtus reiškinius. Studentai kryptingai renkasi ir rengia bakalauro darbus archyvų teorijos, metodikos ir praktikos klausimais. Toliau pateikiami trijų etapų archyvistikos studijų programos baigiamųjų bakalauro darbų rezultatai (1, 2, ir 3 pav.).

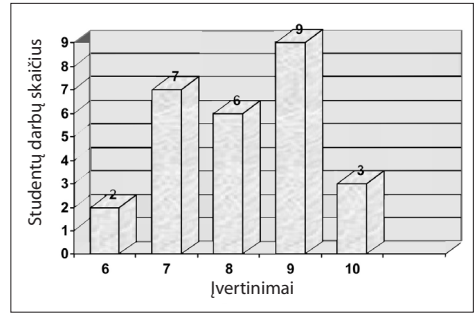
Bendras archyvistikos studijų programos baigiamųjų darbų įvertinimo vidurkis yra 8,76.

1 pav. Archyvistikos bakalauro studijų programos 2002/2003 mokslo metų baigiamieji darbai

2 pav. Archyvistikos bakalauro studijų programos 2006/2007 mokslo metų baigiamieji darbai

3 pav. Archyvistikos bakalauro studijų programos 2010/2011 mokslo metų baigiamieji darbai

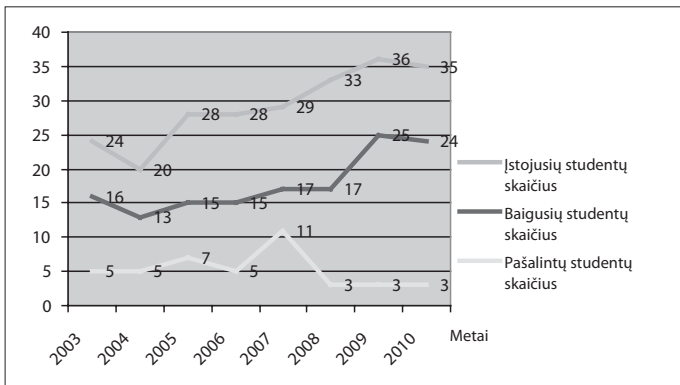
Pasibaigus egzaminų sesijoms ir baigiamųjų darbų gynimams, instituto posėdyje aptariami tų metų baigiamieji darbai, vertinimai, atvirai keliamos problemos ir tariamasi, kaip pasiekti geresnius rezultatus.

ARCHYVISTIKOS STUDIJŲ PROGRAMOS STUDENTŲ SKAIČIAUS KAITA

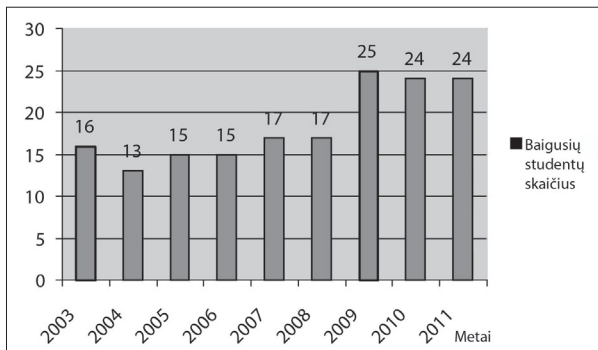
Archyvistikos studijų programa tarp abiturientų yra pasiekusi didelį populiarumą

(2003 m. – pirma, 2004 m. – antra tarp KF studijų programų). Pirmaisiais metais buvo priimama daugiau kaip 20 studentų, o nuo 2008 m. – daugiau kaip 30 ar net 35, tačiau programą baigia ne visi. Kaip kito įstojusių, baigusių ir pašalintų studentų skaičius, matome 4 paveiksle.

Statistika rodo, kad ne visuomet archyvistika yra pasirenkama pirmuoju prioritetu, tačiau keičiančių studijų programą mokymosi procese yra labai mažai (2000 m. – vienas,

4 pav. Studentų skaičiaus kaita

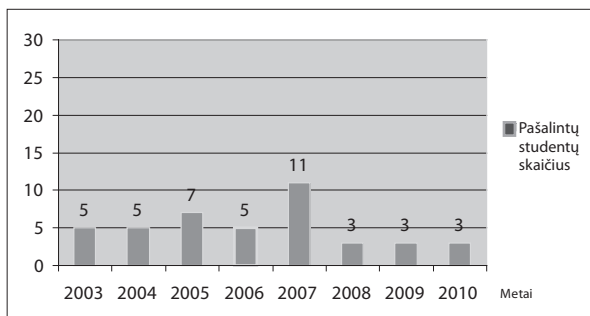
5 pav. 2003–2011 metais baigusių archyvistikos studijų programą kismas

2002 m. – vienas, nuo 2003 m. – nė vieno). Studijų procese vyksta natūrali studentų kaita. Dalis nebaigia studijų dėl ligos, kita dalis išvažiuoja tęsti studijų į užsienį, o trečia dalis studentų pašalinami kaip nepažangūs ar pakeičia studijų programą. Kiek studentų baigė archyvistikos studijų programą 2003–2011 metais, vaizduojama 5 paveiksle.

Kaip matyti iš 6 paveikslo, 2007 metais išaugo nebaigusių studentų skaičius. Pagrindinė priežastis buvo neapginti bakalauro darbai ir nesugrįžusių iš akademinio atostogų studentų skaičius. Ne visi studentai, įstoję į

mokamas vietas ar dėl nepakankamo pažangumo praradę teisę studijuoti nemokamai, įstengia susimokėti už studijas ir padengti pragyvenimo išlaidas. Dalis studentų bando derinti darbą ir studijas, o tai pavyksta ne visiems. Tačiau nebaigusių archyvistikos studijų programos studentų skaičius fakultete yra mažiausias.

Kalbant apie studentų kaitos klausimus būtina paminėti ir aprūpinimą mokomąja literatūra bei metodinę pagalbą, kaip netiesioginius kaitos veiksnius. Studentams nuolat teikiama akademinė parama ir

6 pav. 2003–2011 metais nebaigusių archyvistikos studijų programos kismas

metodinę pagalbą rengiant susitikimus su studijų programos komiteto nariais. Apie metodinę literatūrą, pasirenkamus kursus informacija skleidžiama per Studijų įvado paskaitas, išnaudojamos ir fakulteto tinklalapio galimybės (<http://www.kf.vu.lt>). Tačiau metodinė parama galėtų būti pastovesnė ir nuoseklesnė, pasitelktinos studentų anketavimo galimybės, susitikimų su studentais medžiagos analizė.

Archyvistai naudojami Saulėtekio informacijos centre, Vilniaus universiteto ir kitose Vilniaus bibliotekose, Lietuvos literatūros ir meno archyvo bibliotekoje, taip pat duomenų bazėse prieinama informacija. Tačiau studentų aprūpinimas mokomąja ir metodine literatūra išlieka aktuali problema.

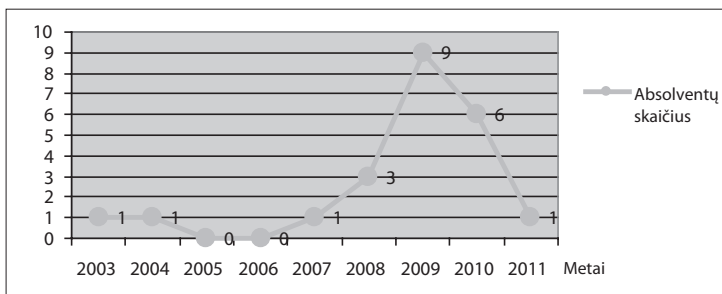
BAIGUSIŲJŲ ARCHYVISTIKOS STUDIJAS KARJEROS GALIMYBĖS

Studentai susipažįsta su būsimos karjeros galimybėmis per paskaitas, profesines praktikas ir tiesiogiai bendraudami su potencialiais darbdaviais. Tai leidžia didinti archyvistikos absolventų gebėjimus organizuoti ir valdyti komunikacijos ir informacijos procesus,

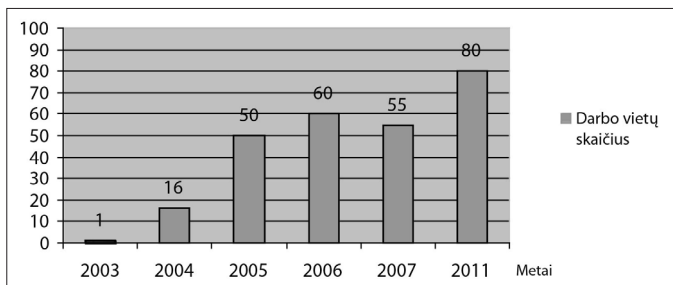
taikyti informacines technologijas valdant dokumentus, kaupiant ir saugant paveldą archyvuose ir kitose įstaigose. Dėl to po studijų studentai sėkmingai įsidarbina ir tampa viešojo sektoriaus institucijų tarnautojais ar privačių įstaigų darbuotojais. Valstybiniuose archyvuose jiems tenka dalyvauti konkursuose užimti darbo vietas. Dėl šios priežasties daugiausia absolventų dirba privačiose įstaigose, nemažai jų galima sutikti ir viešojo sektoriaus institucijose. Valstybiniuose archyvuose darbuotojų kaita yra maža, be to, rengiami konkursai vyksta anksčiau, nei absolventai gauna diplomus, ir konkursuose jie gali dalyvauti tik po metų nuo universiteto baigimo. Be to, ne mažiau įtakos turi ir prasta archyvų finansinė padėtis.

Tarp darbo biržoje įregistruotų Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto absolventų 2003, 2004, 2007 ir 2011 metais nurodyta tik po vieną archyvistą. Tik 2009 metais užsiregistravo 9 absolventai ir tai buvo didžiausias skaičius per visą archyvistikos studijų programos gyvavimo laikotarpį.

Išsiaiškinus laisvas darbo vietas, kurios buvo įregistruotos šiems specialistams,

7 pav. Archyvistikos absolventų skaičiaus darbo biržoje kismas

8 pav. Laisvos archyvarų darbo vietos

galima teigti, kad archyvarų paklausa ypač išaugusi pastaraisiais metais. Galima konstatuoti, kad archyvistikos studijų programos absolventai negali užpildyti visų laisvų vietų Lietuvos darbo rinkoje ir patenkinti dabartinės specialistų paklausos.

Kaip matome iš 8 paveikslu, laisvų darbo vietų skaičius vis didėja, tai leidžia daryti prielaidą, kad archyvistikos studijų programos absolventai yra paklausūs ir baigusiųjų skaičius netenkina darbo rinkos.

Nemaža dalis absolventų tęsia antrosios pakopos studijas Komunikacijos fakultete: studijuodami Ryšių su visuomene, Komunikacijos mokslų, Leidybos, Paveldo informacijos ir komunikacijos magistro studijų programas. Kita dalis pasirenka magistro studijas Mykolo Romerio teisės universitete ar kituose Lietuvos ir užsienio universitetuose.

ARCHYVISTIKOS STUDIJŲ PROGRAMOS DĖSTYTOJAI

Archyvistikos studijų programą vykdo kvalifikuotas personalas, didžiąją jo dalį sudaro fakulteto dėstytojai, turintys mokslų laipsnį ir pedagoginį vardą. Dauguma dėstytojų

yra aktyvūs mokslininkai, dalyvaujantys nacionaliniuose ir tarptautiniuose tyrimuose, projektuose, aktyviai publikuojantys savo mokslinės veiklos rezultatus spaudoje (mokslo žurnaluose, knygose). Kita dalis dėstytojų yra socialinės aplinkos atstovai, patyrę specialistai, turintys didelį praktinio darbo stažą. Jie dažniausiai dėsto specialiojo lavinimo dalykus, veda praktinius užsiėmimus, vadovauja kursiniams ar bakalauro darbams.

Daugumą bendrojo universitetinio lavinimo, studijų krypties dalykų, dalį profesinio specialiojo lavinimo dalykų dėsto profesoriai bei daktarai docentai arba daktarai. Turint galvoje, kad Vilniaus universitete archyvistikos specialistai pradėti rengti neseniai, kol kas mažai turime šios srities mokslo daktarų. Archyvistikos krypties doktorantūrą Komunikacijos fakultete baigė ir daktaro laipsnį įgijo Daiva Lukšaitė (disertacijos tema „Dokumentų vertės ekspertizė archyvuose: Lietuvos nacionalinio dokumentų fondo viešojo sektoriaus įstaigų dokumentų vertės ekspertizė“, 2005) ir Inga Petravičiūtė (disertacijos tema „Elektroninių dokumentų Lietuvos nacionaliniame dokumentų fonde

valdymas“, 2007). Šiuo metu doktorantūroje studijuoja Danutė Kontrimavičienė (disertacijos tema „Prieigos prie dokumentų teoriniai ir praktiniai aspektai“).

Dėstomų dalykų turinį labai praturtina tai, kad kai kurie dėstytojai nuolat dalyvauja įvairių valstybės institucijų veikloje rengiant įstatymus, koncepcijas ar strategijas, skaito paskaitas ar konsultuoja savivaldybių ar privačių institucijų darbuotojus. Fakulteto dėstytojai aktyviai dalyvauja tarptautinio bendradarbiavimo programose siekdami, kad nuolatiniai ir lygiaverčiai ryšiai su užsienio aukštosiomis mokyklomis padėtų užtikrinti kvalifikuotų informacijos ir komunikacijos specialistų rengimą. Per pastaruosius metus Archyvistikos studijų programos dėstytojai ir studentai dalyvavo tarptautinėse TEMPUS, PHARE, ERASMUS programose. Keletas studentų ir dėstytojų stažavo Amsterdamo, Deventerio, Grioningeno ir Saksiono (Nyderlandų karalystė), Lesterio ir Londono (Didžioji Britanija), Berlyno Humboldtų ir Hanoverio (Vokietija), Lundo ir Boro (Švedija), Tampere ir Oulu (Suomija), Romos ir Sienos (Italija), Prahos (Čekija), Krokuvos (Lenkija) aukštosiose mokyklose.

Tarptautinis bendradarbiavimas suteikia studentams galimybę vieną semestrą studijuoti pripažintose užsienio aukštosiose mokyklose. Archyvistikos studijų programos studentai buvo išvykę pagal ERASMUS/SOCRATES į Portugalijos, Italijos, Graikijos, Olandijos, Lenkijos, Čekijos ir kt. šalių aukštąsias mokyklas. Studijuodami užsienyje studentai įgyja ne tik profesinių žinių, bet ir sustiprina pasitikėjimą savimi, gebėjimą sa-

varankiškai siekti žinių. Jie tampa motyvuoti rinkdamiesi studijas ir profesiją.

ARCHYVISTIKOS STUDIJŲ PROGRAMOS PRANAŠUMAI

Rengiant archyvistikos studijų programą buvo siekiama suderinti Vilniaus universiteto studijų politikos tikslą – suteikti studentams fundamentalų universitetinį išsilavinimą ir padėti įgyti aukštą archyvų darbuotojo profesinę kvalifikaciją. Manoma, kad daugiau ar mažiau tai pavyko padaryti programoje skiriant pakankamai vietos bendrojo universitetinio lavinimo dalykams, padedantiems formuoti plačią studentų pasaulėžiūrą, sistemiską ir kritišką mąstymą, kita vertus, skirti deramą dėmesį archyvistikos studijų krypties dalykams bei praktinių gebėjimų ugdymui, kas lemia archyvisto konkurencingumą darbo rinkoje ar veiklos efektyvumą praktikoje. 2008 metais rengdama Archyvistikos bakalauro studijų programos savianalizę, autorė apibendrino programos pranašumus ir trūkumus ir juos įvardijo. Programos pranašumai:

- tai vienintelė tokio pobūdžio programa Lietuvoje, kuri rengia aukštos kvalifikacijos archyvistikos specialistus;
- programos struktūra orientuota į akademiškumo ir praktiškumo derinimą. Ji sudaryta taip, kad studentai gautų universitetiniam išsilavinimui kuo platesnių žinių, o kartu pakankamai įgūdžių konkrečiai praktinei veiklai;
- programa nuolat tobulinama atsižvelgiant į studentų, absolventų ir darbdavių nuomonę;

- studijų programos struktūra garantuoja platų universitetinį išsilavinimą ir tinkamumą dirbti įvairiose kultūros paveldo, informacijos ir kt. pobūdžio institucijose;
- programos dėstytojai turi akademinio ir mokslo tiriamojo darbo patirties, o dėstantys specialiuosius dalykus – ir ryšių su praktika;
- studentai įgauna ne tik archyvisto, bet ir dokumentų, informacijos vadybininko kompetencijų, kurias gali sėkmingai taikyti bet kurio profilio įstaigose;
- gana geras studijų programos įvaizdis, didelė absolventų paklausa darbo rinkoje.

Gaila, kad parengta savianalizė neįvyko, tai ir įžvalgos nepritaikytos, o iškelti trūkumai nebuvo tinkamai įvertinti ir pašalinti. Programos trūkumai:

- etatinių specialybės dalykų dėstytojų, turinčių mokslo laipsnius ir vardus, trūkumas;
- nepakankamas instituto dėstytojų aktyvumas rengiant metodines mokomąsias priemones, nes mokomosios literatūros, ypač lietuvių kalba, trūksta;
- dideli dėstytojų darbo krūviai, neleidžiantys skirti daugiau laiko kvalifikacijai tobulinti. Ypač didelis neauditorinis krūvis, susijęs su vadovavimu studentų kursiniams, bakalauro darbams, studentų žinių tikrinimu;
- per mažai skiriama dėmesio studentų ir dėstytojų mainams su užsienio šalių mokyklomis ir bendrų projektų įgyvendinimui.

Šie trūkumai būdingi ne vienai Vilniaus universiteto studijų programai. Tai daug

platesnės problemos, kurias galima sieti su ekonominėmis, finansinėmis sąlygomis, mokslo politika ir požiūriu į aukštąjį mokslą Lietuvoje. Nepaisant minėtų ir kai kurių kitų problemų, archyvistikos bakalauro studijų absolventai tampa aukštos kvalifikacijos specialistais, gebančiais tobulinti Lietuvos archyvų ir dokumentų įstaigų sistemą, skatinti naujų modernių technologijų diegimą ir integraciją į Europos ir pasaulio paveldo informacijos sistemą. Archyvistai dirba mokslo, kultūros ar paveldo bei valdymo institucijose, Lietuvos valstybės archyvų sistemos įstaigose. Jie gali pritaikyti savo žinias ir įgūdžius modernizuojant šių įstaigų darbą.

IŠVADOS

Išanalizavus turimą medžiagą galima teigti, kad Archyvistikos studijų programa sėkmingai įgyvendinama. Jos turiniui pritaria darbdaviai, absolventai ir studentai. Pasitaikančius trūkumus stengiamasi kuo skubiau šalinti. Tuo tikslu nuolat atliekama studentų apklausa, konsultuojamasi su socialiniais partneriais ir tobulinamas studijų programos turinys.

Būsima darbo rinka archyvistikos studentams yra visa šiandienė administracijos, verslo, mokslo ir mokymo infrastruktūra. Specialistų laukia įvairios Lietuvos institucijos ir firmos, kur jie dirbs administracijos, verslo, žodinio ar rašytinio paveldo dokumentacijos vadybininkais archyvuose, muziejuose, paminklosaugos ir kultūros paveldo institucijose, bibliotekose ir kitose informacijos įstaigose. Grįžtamajam ryšiui su absolventais ir darbdaviais palaikyti rengiami

susitikimai su profesinės aplinkos atstovais, kur studentai supažindinami su naujovėmis, darbo galimybėmis. Didelė dalis absolventų teigiamai vertina programos sandarą, dėstytojų darbą ir demokratinę požiūrį į programos tobulinimo principus.

Vienas iš didžiausių trūkumų – pačių studentų iniciatyvos stoka: paskaitos lankomos pasyviai, papildomas noras plėsti žinias nedidelis, nėra pageidavimų plačiau domėtis studijuojamu dalyku, nedalyvaujama organizuojant renginius. Šių neigiamų veiksnių priežastys nėra aiškios. Galbūt studentams turi įtakos itin aukštų pažymių siekimas – tai stabdo norą bendradarbiauti su grupės kolegoms, stiprina individualumą ir konfidencialumą. Šią padėtį galėtų pagerinti stiprių lyderių tarp studentų paieška. Lyderiai – seniūnai, grupės vadovai galėtų rasti būdų, kaip suaktyvinti studentus, tapti jungiamąja grandimi tarp dėstytojų ir studentų.

Pasitvirtina studijų programos komiteto priimta strategija nuolat tobulinti archyvistikos studijų programos turinį, ieškant naujų, šiuolaikiškų sprendimo būdų. Studijų programos komitetas rūpinasi programos atnaujinimu, paklausos darbo rinkoje tyrimu, specialybės įvaizdžio kūrimu. Per programos komiteto narius palaikomi ryšiai su socialine aplinka. Atsižvelgiant į esamą situaciją, rinkos sąlygas ir vis tobulesnes informacines technologijas, į studijų programą įtraukiami

nauji kursai, tobulinama paskaitų ir seminarų medžiaga. Tačiau vis dar išlieka dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo problema, per lėtai rengiamos naujos mokomosios priemonės bei profesinė literatūra.

Remiantis studijų vykdymo problemų ir tyrimų rezultatais ir išvadomis, rekomenduojama:

- daugiau dėmesio skirti studentų savarankiškam darbui, kuris turi sudaryti itin didelę studijų dalį. Išlikęs stereotipas skaityti daug paskaitų turi būti griau-namas. Savarankiškas darbas turi būti koordinuojamas ir intensyviau konsultuojamas;
- gerinti aukštojo mokslo sistemos finansavimą, skirti papildomų lėšų studentų moksliniams tyrimams, aktyvinti dalyvavimą Studentų mokslinėje draugijoje; siekiant užtikrinti studijų kokybę, būtina, kad finansavimas atitiktų Europos Sąjungos vidurkį;
- pedagoginiam darbui skubiai parengti jaunų mokslo daktarų, gerinti dėstytojų kvalifikacijos tobulinimą, skatinti dalyvavimą užsienio stažuotėse;
- archyvistikos studijų programoje įdiegti pažangias kokybės užtikrinimo ir stebėsenos sistemas, jų veikloje vadovautis tarptautiniu mastu priimtais kriterijais;
- padidinti studijų patrauklumą užsienio piliečiams, pagyvinti studentų mainus.

NUORODOS

1. Archival studies. In *A Glossary of Archival and Records Terminology* [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2012 m. vasario 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.archivists.org/glossary/term_details.asp?DefinitionKey=528>.

2. DURANTI, Luciana. The impact of digital technology on archival science. *Archival science*, 2001, vol. 1, no 1, p. 39–55.

3. LUKŠAITĖ, Daiva. Archyvistikos samprata, objektas, uždaviniai. *Knygotyra*, 2007, t. 49, p. 22–52.

4. PETRAVIČIŪTĖ, Inga. Elektroninių dokumentų autentiškumas: ilgalaikio išsaugojimo principai. *Knygotyra*, 2005, t. 45, p. 168–185.

5. SOKOLOVSKY, Leon. Archivnictvo a pomocne vedy historicke na Univerzite Komenskeho v Bratislave (Aktualna situacia). In *Archiwistyka na studiach historycznych*. Pod. red. Wanda Kristina Roman. Torun, 2002, p. 13–21.

6. Torunskie konfrontacje archiwalne: archiwistyka na uniwersytetach, archiwistyka w archiwach. Pod. red. Waldemara Chorążyczewskiego i Agnieszki Rosy. Torun, 2009, t. 1. 407 p.

7. ZINKEVIČIENĖ, Julija; PACEVIČIUS Arvydas. Dydaktyka kształcenia archiwis-

tów na Litwie w ostatnich trzech latach: studia na Uniwersytecie Wileńskim. In *Archiwistyka na studiach historycznych*. Pod. red. Wanda Kristina Roman. Torun, 2002, p. 30–39.

8. ГАБРИЕЛЯН, О. А. Состояние и перспективы гуманитарного образования. In *Материалы 19-й Международной конференции «Крым 2012»* [elektroninis išteklius]. Москва: ГПНТБ России, 2012. 1 elektron. opt. diskas (CD-ROM).

9. ЗИНКЯВИЧЕНЕ, Юлия. Архивист, документавед – специалист сегодня и завтра. In *Доклады 14 Международной конференции «Документация в информационном обществе: управление документацией как сфера профессиональной деятельности»*, 20–21 ноября 2007, Москва (Россия). Москва: ВНИИДАД, 2008, с. 141–146.

10. ЛАРИН, М. В. О профессиональной подготовке документоведов в XXI веке. In *Доклады 14 Международной конференции «Документация в информационном обществе: управление документацией как сфера профессиональной деятельности»*; 20–21 ноября 2007, Москва (Россия). Москва: ВНИИДАД, 2008, с. 49–53.

ARCHIVAL STUDIES AT VILNIUS UNIVERSITY: DEVELOPMENT AND PERSPECTIVES

JULIJA ZINKEVIČIENĖ

Abstract

Today's approaches to the role of archives and their functions in society as well as requirements to them as social institutions and to professional archivists have changed essentially. Traditionally closed, difficult to access and self-oriented archives do not seem to be popular and promising anymore.

World archives are more oriented towards the dissemination of information and satisfying the information needs of society and not only to the preservation of historical heritage.

The European Union supports an integrated approach to memory and heritage information institutions, their interactions, related research

and educational programmes. In addition, the archives of institutions and organizations co-exist with historical archives. They require information organization and management skills. Therefore, modern archivists need a high information competence, good knowledge of foreign languages and communication skills.

The goal of the study was to analyse the development of the archival study programme, to explain the current situation and to outline the future perspectives in the improvement of the programme. The author presents her insights developed while working with this programme from the very beginning of its development.

The Faculty of Communication at the Vilnius University was the first in Lithuania to prepare and start implementing the bachelor study programme in archival work in 1999. The programme was created after winning the competition announced by the government of the Republic of Lithuania for the academic archival studies at the Lithuanian universities. The first study programme was compiled as a common programme run in cooperation with the Faculty of History at the VU.

Archivists have been educated at the Faculty of Communication for fourteen years. The content of the study programme is being constantly modified, and this helps to improve the education. A permanent analysis of archival study programmes at foreign universities allows us to understand the study programme from multiple perspectives.

Graduates of the archival study programme acquire skills in the organization and management of information in different cultural, scientific, business, governmental and media institutions as well as in special information services. They learn how to provide information to communities, create and implement information policy, carry out information and communication research.

The goal of the programme is to provide the basic education of archivistics on the university level, knowledge of information and communication needed for professional activity in knowledge management and communicating with the professional environment and society from within archives of different types.

The study options are implemented using the experience of lecturers at the Faculty of Communication and other departments, acquired in teaching the subjects of documentary communication, history, humanitarian culture, foreign languages, etc. Contacts with state archives have been established, the cooperation with institutions in public and business sectors is going on. Agreements regarding the teaching of several courses on the basis of their activities have been reached, and professionals are providing specific teaching modules.

There are advanced quality assurance and environmental scanning systems implemented in the study programme. They should be improved using criteria accepted on the international level.

Įteikta 2012 m. birželio mėn.